

Article Arrival : 04/03/2020
Related Date : 28/04/2020
Published : 30.04.2020

Doi Number <http://dx.doi.org/10.26449/sssj.2296>

Reference Yalçın, H.; Erkoç, E. & Şişman, Z.B. (2020). "Tek Ebeveynli Ailede Yaşayan Ergenlerin Psikososyal Sorunlarının İncelenmesi", International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 61; pp:1879-1887

TEK EBEVEYNLİ AİLEDE YAŞAYAN ERGENLERİN PSİKOSOSYAL SORUNLARININ İNCELENMESİ

Investigation of Psychosocial Problems of Adolescents Living in a Single Parental Family

Dr. Öğr. Üyesi Hatice YALÇIN

KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Bölümü, Konya/Türkiye
ORCID ID 0000-0003-0237-2978

Uzm. Aile Danışmanı Emine ERKOÇ

KTO Karatay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Aile Danışmanlığı ABD, Konya/Türkiye
ORCID ID 0000-0001-9800-9377

Uzm. Sosyolog Zehra Betül ŞİŞMAN

Meram Belediyesi Proje Koordinatörü, Konya/Türkiye
ORCID ID 0000-0001-9202-0890

ÖZET

Araştırmanın amacı tek ebeveynli ailede yaşayan ergenlerin psikososyal sorunlarını belirlemek, gençlerin ebeveynlerine ilişkin duygu ve düşüncelerini değerlendirerek gençlerin psikososyal destek ihtiyaçlarını ortaya koymaktır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, açık uçlu anket soruları ve derinlemesine mülakat teknikleri kullanılmış, doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın verilerinin çözümlenmesi ve yorumlanması; yarı yapılandırılmış görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubundakiler ebeveynlerini mutsuz, üzgün ve agresif, eşi olmadığı için eksiklik duygusu yaşayan ve çoğu zaman kendine de çocuğuna da yeterli ve bilinçli bakamayan ebeveyn olarak tanımlamaktadır. Korku, üzüntü, yalnızlık duygularını yaşadıklarında en çok anneleri destek vermektedir. Tek ebeveynli gençler sosyal aktivitelere katılım sağlamada sınırlılıklarının olduğunu belirtmektedir. Ebeveynlerinin kendilerini anladıklarında mutlu hissedeceklerini belirtmektedirler. Çalışmanın sonucunda ergenlik döneminde tek ebeveynli olma durumunun farklı tepkilere yol açtığı, cinsiyete göre farklılaşmadığı, başta ekonomik problemler olmak üzere sosyal, psikolojik ve tek ebeveynli olmaya yönelik problemlerin sık görüldüğü belirlenmiştir. Bu kapsamda tek ebeveynli ailelerin ve böyle ortamda yaşayan ergenlerin sorunlarını hafifletmeye yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Ergenlik, tek ebeveyn, psikososyal sorunlar.

ABSTRACT

The aim of the study is to determine the psychosocial problems of adolescents living in a single-parent family. He evaluated the feelings and thoughts of the youth about their parents and their psycho-social support needs were revealed. In this research, interview form was applied. Open-ended survey questions and in-depth interview techniques were used. Interpretation of the research data was carried out through semi-structured interviews. Participants define their parents as unhappy, sad and aggressive parents who have a feeling of incompleteness because they do not have a partner and who cannot take care of themselves and their children consciously. When they experience feelings of fear, sadness and loneliness, they support their mothers the most. Single-parent youth report that they have limited participation in social activities. They state that their parents will feel happy when they understand them. As a result of the study, it was determined that the status of single parenting in adolescence did not differ by gender. Social, psychological and single parent problems are common. In this context, studies on the problems of adolescents living in a single-parent family are important.

Keywords: Adolescence, single parent, psychosocial problems.

1. GİRİŞ

Aile; yeni kuşaklara değerlerin ve kültürel kimliğin kazandırılması, çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, tarihsel ve toplumsal değerlerin aktarılmasında birey ve toplum arasında bir köprüdür (Buntrock et all, 2017). Aynı zamanda aile ekonomi, politika, eğitim, siyaset gibi temel kurumların küçük bir temsili olarak değerlendirilmektedir (Şentürk, 2008). Son yıllarda aile kurumunun güçlendirilmesi için destek süreçleri ve yardım mekanizmaları daha çok önem kazanmıştır (Walczak&Burns, 2004).

Ailenin yapısı, sosyal koşullar ve ekonomik etmenlere bağlı olarak değişiklik gösterebilmekte, buna bağlı olarak da farklı aile modelleri ortaya çıkabilmektedir (Dinha et al, 2017). Bu bağlamda; boşanma, terk, ayrı yaşama ya da ölüm gibi nedenlerle, tek ebeveynli aileler günümüzde hızla çoğalan bir aile modeli olarak karşımıza çıkmaktadır (ASAGEM, 2011). Son dönemlerde boşanma oranlarının artması sonucu tek ebeveynli ailelerin sayısında artış görülmektedir (Sancaklı, 2014).

Tek ebeveynli aile ölüm, boşanma veya ayrı yaşama nedeni ile tek ebeveyn ve evlenmemiş çocuk ya da çocuklardan oluşan ailedir (Uşaklı, 2013). Anne ya da baba, çocuğun yetiştirilmesinden tek başına sorumludur. Bu durum ekonomik, sosyal, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlar yönünden diğer ailelerden farklılaşmayı beraberinde getirmektedir (Boylu Aydın ve Öztıp, 2013; Rutter, 2009). Bir ebeveynin olmayışı çocuğun yaşamında olumsuz duygu durumları oluşturabilmektedir (Öztıp ve Aydın Boylu, 2013). Evrensel ya da tek tip aile tipinden bahsetmek mümkün değildir. Bir aile birey sayısına göre tek ebeveynli, aile içi otorite ilişkilerine göre anaerkil, iş bölümüne göre sağlıklı ve yaşadığı soruna yönelik tutuma göre güçlü aile olarak sınıflandırılmaktadır (Gladding, 2012)

Türkiye’de %7,8 oranında aile, tek ebeveyn ve çocukları olarak yaşamaktadır. Toplam hane halklarının; %1,6’sı baba ve çocuklarından, %6,2’si ise anne ve çocuklarından oluşmaktadır (TÜİK, 2015). Ailelerin %81’i çekirdek, %6’sı tek ebeveynli ailelerden oluşmaktadır. 2016 yılında 126 bin çift boşanırken, 2017 yılında bu oran %1.8 artarak 127 bin’e ulaşmıştır. 2017 Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) verilerine göre Avrupa’da tek ebeveynli aile oranı %15’dir (TÜİK 2018).

Diğer eşin desteği olmadan ailenin sorumluluklarını üstlenmesi nedeniyle tek ebeveynli ailelerde kendisini bunalmış hisseden ebeveyn, yoğun stresle karşı karşıya kalabilmektedir (Fevzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011; Jonsson vd, 2000). Araştırma verilerine göre tek ebeveynli ailelerde yüksek oranda ekonomik sorunlar görülmekte, ebeveyn ile çocuk arasında gerginlik ve tartışma daha yüksek oranda yaşanmaktadır (Boylu, 2014; Hayman, 2012).

Tek ebeveynli ailelerde maddî sıkıntılar, iş ve kariyerinde sınırlılıklar, zaman yetersizliği, sosyal yaşama katılım sınırlılıkları, fiziksel yorgunluk ya da artan rol ve sorumluluklar en önemli sorunlar olabilmektedir (Amato, 2000; Demirbilek, 2013). Ebeveynler çocuklarıyla ilgili olarak benlik saygısını geliştirme, öfke ve stres yönetimi, okul yaşamı ve akademik başarı, kayıp ve yaşla başa çıkma ve arkadaşlık becerilerini geliştirme gibi değişik konularda sorunlar yaşamaktadır (Attepe, 2010). Ülkemizde de tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucunda, annelerin ekonomik olarak tek ebeveynli olma durumundan yoğun etkilendikleri, babaların ise ekonomik olarak daha az etkilendikleri belirlenmiştir (Otrar ve Demirbilek, 2013).

Ergenlerin sağlıklı bir benlik imgesi geliştirmeleri ve insanlarla kalıcı, sevgi dolu ilişkiler kurabilmeleri onların ana-babalarıyla yakın ilişki içerisinde olmalarına bağlıdır (Sandler vd, 2008).

Ülkemizde tek ebeveynli ailelerin genel yapısını psikolojik, ekonomik, sosyolojik, hukuki, kültürel açılardan bütüncül yaklaşımla ele alan çalışmalar yetersizdir. Mevcut çalışmalar, daha çok boşanmanın çocuk açısından olumsuz yönlerine odaklanmıştır. Türkiye’deki tek ebeveynli ailede yaşayan gençlerin sorunlarının belirlenmesi, aile bireylerinin tek ebeveynli aile ortamından etkilenme durumlarının özellikle yerel çalışmalarla belirlenmesi gittikçe daha çok önemli hale gelmiştir.

Bu araştırma, Konya ilinde tek ebeveynli aileler ile ilgili şimdiye kadar yürütülmüş araştırmalardan içerik bakımından farklıdır. Bu çalışmada elde edilen veriler tek ebeveynli ailelerin yaşamlarını düzenleme ve iyileştirme konularında atılacak adımlar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

2.YÖNTEM

Araştırmanın amacı tek ebeveynli ailede yaşayan ergenlerin aile ortamındaki temel sorunlarını belirlemek, gençlerin ebeveynlerine ilişkin duygu ve düşüncelerini değerlendirerek gençlerin psiko-sosyal destek ihtiyaçlarını ortaya koymaktır. Bu araştırma ile herhangi bir nedenle ebeveynlerden birinin yokluğunun gençlere psikolojik, ekonomik, sosyal, hukuki ve kültürel etkilerinin saptanması hedeflenmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış, açık uçlu anket soruları ve derinlemesine mülakat teknikleri kullanılmış, doküman inceleme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada hem nicel hem de nitel yöntemler kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Elde edilen veriler gençlerdeki tek ebeveyn algısı, ebeveyn ile gencin ilişkisi, sosyal yaşam, problemlerle baş etme becerileri gibi özelliklerin sosyodemografik özelliklerle ilişkisi açısından değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamını, Konya ili merkez ilçeleri olan Meram ve Karatay ilçelerinde araştırmanın altyapısının oluşturulmasında kolaylık sağlayan iki lisede anne babasından biri vefat etmiş, boşanmış veya anne babası ayrı yaşayan ergenler oluşturmaktadır. Karatay 15 Temmuz Şehitleri Anadolu Lisesi (N=862) ile Meram Atatürk Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde (N=959) rehberlik servisi ve öğretmenler tarafından görüşmelerde tek ebeveynli olduğu belirlenen ergenler (n=176) çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmaya katılmayı kabul eden tek ebeveynli ergenler ile yüz yüze görüşme yapılmış, görüşme formunu doldurmaları sırasında beden dili ifadeleri de dahil olmak üzere tüm bilgiler kaydedilmiş ve çözümlenmeler yapılarak raporlaştırılmıştır. Okullarının rehber öğretmenleri aracılığı ile görüşme formlarının uygulanmasında gizlilik ve güvenilirlik korunmuştur. Daha önceleri birçok kez okullarındaki farklı sosyal ve kültürel etkinliklerde görüşüldüğünden katılımcıları, araştırmacıları önceden tanımaktadır ve güvenmektedir, bu durum çalışmanın uygulama safhasını kolaylaştırmıştır. Okul yönetiminin de içinde bulunduğu ilçe yerel yönetiminin bu çalışmayı sosyal sorumluluk olarak değerlendirerek destek vermesi, çalışma aşamalarında kolay ilerlenmesini ve nitelikli bilgiler elde edilmesini sağlamıştır. Çalışmaya dahil edilenlerin amaçlı ve kesin bir strateji izlenerek seçilmesi durumunda araştırmanın niteliği artmaktadır (Howell, 2013). Örneklemin nasıl seçilmesi gerektiği araştırmanın amaçlarına bağlıdır. Amaçlı örnekleme daha büyük evrenin temsilcisi olarak düşünüldüğü için araştırmacı tarafından denekler özelliklerinden dolayı amaçlı olarak seçilmektedir (Miller, 1996: 73). Bu çalışmadaki çalışma grubunun evreni temsil yeteneğinin güçlü olması amacıyla katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin birbirinden farklı olması göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışmada hedef kitle, sosyo-ekonomik statüye göre ayrılmıştır. Katılımcıların ekonomik düzeyi TÜİK 2016 yoksulluk araştırmaları ölçü alınarak, yoksulluk sınırının altı, yoksulluk sınırının üstü şeklinde belirtilmiştir. Araştırmaya katılan ailelerin %58,7'sinin boşanma, %9,6'sının eşin evden ayrılması, %31,7'sinin ise eşlerinin vefat etmesi nedeni ile tek ebeveynli aile biçimini aldıkları görülmüştür.

Araştırmanın veri toplanma sürecinde demografik özellikleri belirlemek için, “Kişisel Bilgi Formu” ile araştırmacılar tarafından düzenlenen “Psikososyal Görüşme Formu” uygulanmıştır. Görüşme Formunda “ailenin boşanmış olmasından rahatsızlık duyuyor musun, ailenin boşanmış olmasıyla ilgili olarak çevren rahatsızlık hissi veriyor mu, annenin veya babanın hangi davranışları seni mutlu eder, korkup üzüldüğünde hangi ebeveynin senin yanında olur” gibi açık uçlu sorular bulunmaktadır.

Araştırmanın verilerinin çözümlenmesi ve yorumlanması; yarı yapılandırılmış görüşmeler ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular ve yorumlar katılımcıların ifadelerindeki benzerlikler belirlenmiş, belirli temalar ve kategoriler oluşturularak sınıflandırılmıştır. Araştırma sorularının açık bir şekilde ifade edilmesi ve geçerli olmayan verilerin ayıklanması için uzman görüşleri alınarak iç güvenilirlik sağlanmıştır. Dış güvenilirlik sağlanması amacıyla da katılımcılara araştırmanın amacı, görüşme formu ve analiz yöntemleriyle ilgili detaylı açıklamalar yapılmış, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul edenler dahil edilmiştir. Nicel araştırma bulguları, nitel araştırma bulgularını desteklediğinden ayrı bir bölümde ele alınmamış, nitel araştırma bulguları ile birlikte değerlendirilmiştir.

3.BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışma bulguları katılımcıların demografik bilgileri ile psikososyal durumlarını ortaya koyan görüşlerine ilişkin bulgular halinde iki başlık altında değerlendirilmiştir.

3.1.Demografik Bulgular

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

		n	%
Yaş	15 yaş ve altı	63	35,7
	16-17 yaş	96	54,5
	18 yaş ve üzeri	17	9,6
Cinsiyet	Kız	91	51,8
	Erkek	85	48,2
Kardeş sayısı	Tek çocuk	19	10,7
	2-3 kardeş	104	59
	4 ve daha fazla	53	30,1
Kiminle yaşadığı	Anne	88	50
	Baba	29	16,4
	Diğer	59	33,5

Üvey kardeş/ebeveyn	Evet	98	55,6
	Hayır	78	44,3
Tek ebeveyn biçimi	Boşanma	94	53,4
	Vefat	48	27,2
	Evden ayrılma	29	16,4
	Diğer	5	2,8
Gelir durumu	Düşük	111	63
	Orta	61	34,6
	Yüksek	4	2,2

Çalışma grubundakilerin %54,5'i 16-17 yaşında, %51,8'i kızdır. %59'u iki kardeştir. %50'si sadece annesiyle yaşamakta, %55,6'sı üvey kardeş/ebeveyn ile birlikte yaşamaktadır. %63'ünün gelir durumu düşüktür. Ayrıca katılımcıların %53,4'ünün boşanma, %27,2'sinin vefat, %16,4'ünün evden ayrılması (ceza evinde olması, ayrı yaşaması vb) nedeni ile tek ebeveynli aile biçimini aldıkları belirlenmiştir.

3.2.Katılımcıların Psikososyal Sorunlarına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Tek ebeveyn ile yaşamaya ilişkin psikososyal durumları incelendiğinde, çalışma grubundakilerin verdikleri cevaplar sınıflandırılarak Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2.Çalışma Grubundakilerin Psikososyal Durumlarını Değerlendirmeye Yönelik Sınıflandırma

		n	%
Kendini tanımlayan ifadeler	Ümitli	71	40,3
	Kaygılı	82	46,5
	Belirsiz	23	13
Kendini özdeşleştirdiği nesne	Olumlu	62	35,2
	Olumsuz	82	46,5
	Nötr	32	18,1
Aile kavramı ne ifade ediyor	Olumlu	82	46,5
	Olumsuz	29	16,4
	Belirsiz	65	36,9
Hangi ebeveyn ile birlikte kalmayı tercih eder	Anne	106	60,2
	Baba	37	21
	Akraba	23	13
	Diğer	10	5,6
Dünyayı değiştirecek olsan nereden başlarsın	İnsanlarla ilgili	117	66,4
	Olaylarla ilgili	27	15,3
	Duygularla ilgili	32	18,1
Ailenin boşanmış olması rahatsız ediyor mu (n=94)	Evet	23	24,4
	Hayır	62	65,9
	Belirsiz	9	9,5
Boşanmış aile çocuğu olmayla ilgili çevrenin yaklaşımı rahatsız ediyor mu (n=94)	Evet	29	30,8
	Kısmen	6	6,3
	Hayır	59	62,7
Anne ve babanın ayrı yaşaması daha huzurlu bir ortam yaratıyor mu (n=89)	Evet	55	61,7
	Kısmen	18	20,2
	Hayır	16	17,9
Korku, üzüntü ve yalnızlık durumunda kim/hangi ebeveyn yanında olur (n=89)	Anne	59	66,2
	Baba	24	26,9
	Diğer	6	6,7
Anne babanın hangi davranışları mutlu eder/ederdi	Beni anlaması	97	55,1
	Birlikte olsalardı	35	19,8
	Kaliteli zaman	38	21,5
	Maddi destek	6	3,4

Çalışma grubundaki gençlerden kendilerini tanımlayan kısa bilgi istendiğinde %46'sı kaygılı, %40,3'ü ümitli ifadeleri tercih etmiştir. Kendilerini özdeşleştiren nesne sorulduğunda %46,5'i olumsuz ifadeler (kırık cam, içi sürekli dolan sürahi, parçalanmış ayna vb) kullanmıştır. Aile kavramını olumlu ifadelerle açıklayanların oranı %46,5'dir (birarada güçlü olunan, sevgi sözlerinin sık kullanıldığı, sorun olduğunda yardım edecek birilerinin bulunduğu vb). bu soruya %36,9 oranında katılımcı belirsiz cevaplar vermiştir (ailede bazen kendini iyi zannedersen, aile hakaret eden ama sonra gülümseyip sevenlerin bulunduğu ortamdır vb). Katılımcıların %60,2'si annesiyle birlikte kalmayı istediklerini/memnun olduklarını

belirtmiştir. “Dünyayı değiştirecek olsan nereden başlarsın” sorusuna katılımcıların %66,4’ü insanlarla ilgili yorumlar yaparak cevap vermişlerdir (öfkelerini kontrol etmeyi öğretirim, herkesin anne baba olmamasını ve çocuklara nasıl davranmaları gerektiğiyle ilgili kurallar koyarım vb). Boşanmış ebeveynlerin olduğu bir ailede yaşayan katılımcıların %65,9’u boşanma olayından rahatsız duymadıklarını ve sosyal çevrenin yaklaşımından rahatsızlık hissetmediklerini (%62,7) belirtmişlerdir (Evde her gün kavga olmuyor artık, kendimi annem ve babam arasındaki iletişim aracı olarak görmediğim için memnunum vb). Katılımcıların %66,2’si korku, üzüntü, yalnızlık duygularını yaşadıklarında annesinin kendisine destek verdiğini ifade etmektedir. %55,1’i ise ebeveynlerinin kendilerini anladıklarında mutlu hissettiğini belirtmektedir.

Çalışma grubundaki ergenlerin görüşme formunda belirttikleri ifadeler incelendiğinde ebeveynlerini mutsuz, üzgün ve agresif, eşi olmadığı için eksiklik duygusu yaşayan ve çoğu zaman kendine de çocuğuna da yeterli ve bilinçli bakamayan ebeveyn olarak tanımlamaktadır.

Katılımcı 38: “Babam özellikle boşanmadan sonra hep öfkeliydi, okulumun nasıl olduğunu sorar ama cevabımı hiç dinlemezdi” (Erkek, 16)

Katılımcı 46: “Annem boşandıktan sonra babamla görüşmeme hiç engel olmadı. Ama babam ilk bir yıldan sonra sanki ortadan kayboldu, evlenmedi ama kendine göre bir hayat kurup benimle de aklamla da görüşmez oldu. O kadar yalnızım ki” (Kız, 15)

Katılımcı 11: “Babam öldükten sonra annemin sürekli bana karışmasına, evlerinde kaldığımız dayımların ve dedemlerin baskılarına tahammül edemiyorum, kendimi de onları da hiç sevmiyorum. İçimden hep ağlamak geliyor” (Kız, 16).

Katılımcı 93: “Annem ve babama sadece kendilerini düşündükleri için, babam evi terk ettiği için çok öfkeliyim. Eşyaları vurup kırınca veya anneme küfredince rahatlıyorum” (Erkek, 15)

Ebeveynlerden birinin sürekli ailede olmamasından ve boşanmadan her ergen farklı şekilde etkilenmektedir. Ergenin tek ebeveyn ile yaşamaya uyum sağlamasında birlikte yaşadığı ebeveynin desteği çok önemlidir (Amato, 2000). Tek ebeveyn olarak yaşama düzeninden sonra genellikle ebeveyn boşanma stresiyle başa çıkmaya çalışmakta, çocukların bakımlarını aksatmakta ve onlara ihtiyaçları olan desteği verememektedir (Atıla Demir&Genç Çelebi, 2017; Boyu, 2014; Damota, 2019). Cairney vd (2003) tek ebeveynli ailelerde kadınların diğer ailelere göre daha fazla depresyon yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Carr (2004) eş vefatından dolayı kadınların yalnızlık yaşadıklarını ve psikolojik sıkıntılar yaşadıklarını saptamıştır. Bennett (1997) eşinin kaybeden kadınların 1/3’ünde depresyona rastlandığını ortaya koymuştur. Kadınlar için güvenip inandığı birinin yitilmesi yoğun yas dönemlerini, tepki, inkar gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Kadınların yaşadığı güçlüklerden diğeri çocukların bakımını üstlenmede zorlanmalarıdır. Kadının statüsü de eş vefatı sonrası düşmektedir ve kadına olumsuz bir bakış açısı ile yaklaşılmaktadır (Doğan, 2018). Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması (2014) raporuna göre ülkemizde eşinden ayrılmış kadınlar, sosyal ilişkilerinde sınırlar koyarak kendilerini güven altına almak istemektedirler. Bu rapora göre tek ebeveynli ailelerde, eşi ölmüş ebeveynlere sosyal çevre tarafından daha olumlu yaklaşılmakta ve eşinden boşanmış olanlara göre daha fazla destek verilmektedir.

Katılımcıların %66,2’si korku, üzüntü, yalnızlık duygularını yaşadıklarında annesinin kendisine destek verdiğini ifade etmektedir. Aynı kaldıkları ebeveynle yeterli iletişim kuramamalarına rağmen, birlikte yaşadıkları ebeveynle doyumsuz bir ilişki yaşadıklarını belirtmektedir. Bu ergenlerin aile işlevselliğine ve hayata karşı olumlu bir yaklaşım içinde oldukları söylenebilir.

Katılımcı 89: “Babam sanki hiç yoktu. Annemle biz arkadaş gibiyiz”

Yanında kalınan ebeveynin cinsiyeti ile kendini yalnız ve değersiz hissetme arasında anlamlı bir fark vardır. Kendilerini yalnız ve değersiz hissettiklerini belirten tek ebeveynli ergenler, birlikte kaldıkları ebeveynin cinsiyetinin önemli olduğunu düşünmektedir. Babası ile kalan tek ebeveynli ergenlerin yalnızlık ve değersizlik duyguları daha yüksektir. Türkiye’de genel olarak tek ebeveynli ailelerin büyük çoğunluğu anne ve çocuklarından oluşmaktadır (Atıla Demir&Genç Çelebi, 2017). Nüfusumuzun %1,1’i baba ve çocuklarından oluşan aileler iken %4,6’sı anne ve çocuklarından oluşan aile şeklinde yaşamaktadır (TÜİK, 2015).

Çalışma grubundaki ergenlerin %67,2’sinin sosyal aktivitelere katılım sağlamada sınırlılıklarının olduğu veya zorlandıkları belirlenmiştir.

Katılımcı 156: "Sınıf arkadaşlarımla whatsapp grubundaki konuşmaları izlemek beni çok üzüyor. Babasıyla sohbet eden, annesiyle örgü ören arkadaşlarım resim paylaşıyorlar. Ben asla böyle bir şey yaşayamayacağım. Çok şanssızım"

Katılımcı 117: "Annem hiçbir zaman arkadaşlarıma gitmeme izin vermez. Bana güveniyormuş ama çevreye güvenmiyormuş. Oysa arkadaşlarım birbirlerinin evine gidiyor, eğleniyorlar, ben yalnız kalıyorum ve annem bunu anlayamıyor"

Katılımcı 89: "En hoşlanmadığım şey karşı cinsiyetten birine beni yakıştırmaları... Babam olmadığı için anneannelerde kalıyoruz. Arkadaşlarımla görüşmeme asla izin vermiyorlar, bir an önce evlenmem gerektiğini söyleyip adayları sıralıyorlar. Duygularımı asla önemsemiyorlar. Arkadaşlarımla da bunları paylaşamıyorum. Kendimi değersiz hissediyorum. Benim evlenmeye değil, duygusal desteğe ihtiyacım var"

Katılımcı 54: "Babam annemi hep döverdi, kimseyle görüştürmezdi, şimdi cezaevinde... Sınıftaki arkadaşlarım benimle pek görüşmez, aileleri benimki gibi bir ailesi olan biriyle arkadaş olmalarına izin vermez tabii"

Ergen, bir ebeveynin ani ölümü gibi gelişmelerde nasıl davranacağı hususunda geçmişteki gözlemlerine ya da edinmiş olduğu tecrübelerine başvurur (Attepe, 2010). Bu bağlamda tek ebeveynli olma durumuna verilen tepkilerin toplumsal değişimlerin etkisi ile oluştuğu ve ailenin de bu süreçten sonra çevresel değişimlere uyum sağlamaya yöneldiği söylenebilir. Aile içerisinde ebeveynlerin ilişkilerindeki değişim ailenin diğer bireylerini ve motivasyonlarını etkilemektedir. Aile bireylerinin kişisel gelişimlerini ve psikolojik doyumlarını sağlayamayan aileler, işlevlerini yerine getiremeyen sağlıklı ailelerdir. Sağlıklı ailenin temelinde birbiri ile anlaşamayan aralarında iyi bir etkileşim kuramamış eşler bulunmaktadır. Tek ebeveyn olarak yaşanacağına ve boşanma gerçekleşeceğine yönelik bilgilendirilmeyen ve bu süreci kabullenemeyen ergenlerin, aile ortamına ilişkin olumsuz duygusal tepki verme oranı daha fazladır (Bennett, 1997; Atila Demir&Genç Çelebi, 2017). Argun (1995), anne-babalarından şefkat gören, memnun edilen, bağımsız davranışları desteklenen, tutarlı disiplin uygulayan, davranışları ödüllendirilen gençlerin diğer akranlarına göre iç denetim puanlarının daha yüksek olduğunu ve sosyal sorunlarıyla daha kolay başedebildiklerini ortaya koymuştur.

Ebeveynlerden birinin bulunmaması sonucu yeterli sosyal destek göremeyen, ailede ekonomik sorunlar yaşayan, yas sürecini sağlıklı geçiremeyen, hayatta kalan ebeveyninde ağır psikolojik sorunlar ergenler, ebeveynleriyle birlikte yaşayan akranlarına göre daha çok üzgün, öfkeli ve umutsuzdurlar (TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Çalışma grubundakilerin %32,6'sı aile işlevlerinin ekonomik durumdan etkilendiğini belirtmektedir.

Katılımcı 36: "Eğer yeterli paramız olsaydı annem ve babam kavga etmezdi, boşanmazdı"

Katılımcı 72: "Babam daha rahat yaşamak için bol paralı biriyle evlenip gitti, kendisi bol para kazanabilseydi bizi terk etmezdi"

Katılımcı 61: "En büyük çocuğum. Evin masrafları için çalışmak zorundayım. Sanki çocukluğumu hiç yaşamadım, bazen kendimi bir ebeveyn gibi hissediyorum"

Katılımcı 28: "Okuldan çıkar çıkmaz bir kafede çalışmaya gidiyorum. Ev masraflarını dedemlerin yardımıyla karşılıyoruz. Aslında annem de çalışabilir. Ama annem, ben ve iki erkek kardeşimle daha çok ilgilenmek için çalışmıyor. Çalıştığım için şikayet etmiyorum ama okulla birlikte çok yoruluyorum"

Katılımcı 127: "Evde düzenimiz yoktur. Annem çalışıyor. Biz kendikendimize yemek yapıp yeriz, abim eve gelir"

Aydiner Boylu'nun (2014) tek ebeveynli ailelerle yaptığı çalışmada, kadınların finansal sıkıntılar yaşadıklarına dair bulgulara ulaşılmıştır. Cairney'in (2003) yaptığı çalışmada da eşi vefat etmiş hanehalkı ile yoksulluk arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. Tek ebeveynli ailelerde ekonomik gelirden bölünme ve düşüş olmakta, bu durum ailenin yaşam standardını olumsuz etkilemektedir. Çalışma grubundakilerin %42 oranındaki annenin evlilik süresince vasıflı bir işte çalışmamış olması ve iş bulma konusunda sıkıntı yaşaması, aile işlevlerinde sorunların nedenlerindedir. Ev temizliği yapma, belediyelerde geçici olarak ağaç-fidan dikimine gitme, bulaşıkçılık yapma gibi geçici olan işler "enformel çalışma tarzı" olarak

tanımlanmaktadır ve ülkemizde bu çalışma tarzı gittikçe artmaktadır (Dinçoflaz, 2009). Çalışma grubundaki ergenlerin ailelerinde ekonomi kaynaklı güçlüklerin olması, ergenlerin aile işlevselliğine bakış açılarının olumsuz olmasını derinleştirdiği görülmüştür. Sertelin'in (2003) çalışmasında ailenin ortalama aylık geliri düştükçe iletişim, duygusal tepki verebilme, sosyal çevresine gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolüne ilişkin olumsuz davranışların arttığını belirlemiştir. Çakıcı (2006), alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin problem çözme ve gereken ilgiyi gösterme işlevleri açısından; üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin ise iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar açısından daha sağlıklı işlevler gösterdiklerini tespit etmiştir.

Çalışma grubundakilerin %66,2'si korku, üzüntü, yalnızlık duygularını yaşadıklarında annesinin kendisine destek verdiğini ifade etmektedir. %55,1'i ise ebeveynlerinin kendilerini anladıklarında mutlu hissettiğini belirtmektedir. Ergenler, ebeveynlerinden birinin herhangi bir nedenle aileden uzaklaştığı ilk zamanlarda, genellikle sessizleşmekte; yüksek sesli müzik dinleyerek veya resim yaparak yalnız olmayı tercih etmektedir. Özellikle erkek ergenlerin tek ebeveynli olma durumuna alışmakta zorlandıkları, saldırganlık ve öfke nöbetleri şeklinde tepki gösterdiklerine yönelik araştırmalar bulunmaktadır (Amato, 2000; Gladding, 2012; Jonsson et al, 2000). Ergenler, ebeveynlerinin biri olmadığında etrafındakilere ya da ailesine, ailenin parçalanmasının öncesine göre daha kızgın, öfkeli davranışlar sergileyebilmektedirler (Otrar ve Bayraktar, 2016). Bu çalışmada tek ebeveynli ergenlerin yalnızlık düzeyleri arttıkça öfke düzeylerinin de anlamlı düzeyde arttığı ortaya konmuştur. Ergenler önemli değerleri ebeveynlerinden almaktadır, sosyal ilişkilerinde yaşadıkları kişisel problemler konusunda hem ebeveynlerine hem de arkadaşlarına danışmaktadır. Ancak kendi sorunlarıyla yoğun ilgilenen ve çocuğuna yeterince yardımcı olamayan ebeveynler, ergenin sosyal becerilerde kendini yetersiz hissetmesin yol açmaktadır (Otrar&Bayraktar, 2016).

Boşanmış ebeveynlerin olduğu bir ailede yaşayan katılımcıların %65,9'u boşanma olayından rahatsız duymadıklarını ve sosyal çevrenin yaklaşımından rahatsızlık hissetmediklerini (%62,7) belirtmişlerdir. Anne babası boşanmış olan ergenler ile anne ya da babası vefat etmiş ergenlerin aile kavramına ilişkin algıları farklıdır. Ebeveyni boşanmış olanların aile kavramına ilişkin algıları daha olumsuzdur. Boşanmaya uyum sağlama, ölüme uyum sağlamadan daha uzun bir süreç gerektirmektedir (Damota, 2019).

Katılımcı 46: "Annem boşandıktan sonra babamla görüşmeme hiç engel olmadı. Ama babam ilk bir yıldan sonra sanki ortadan kayboldu, evlenmedi ama kendine göre bir hayat kurup benimle de ablamlarla da görüşmez oldu. O kadar yalnızım ki" (Kız, 15)

Doğan'ın (2018) çalışmasında eşi vefat etmiş kadınların çocukları ile ilişkileri değerlendirilmiş, annelerin ergenlik dönemindeki çocuklarıyla ilişkilerinin olumlu olduğu, katılımcı annelerin çocuklarına yakın olmak için daha fazla gayret ettiklerini ve arkadaş gibi olma için çaba içinde olduklarını belirtmektedir. Tek ebeveynli aileler yapısı kapsamında incelenen eşi vefat etmiş kadınlar ve onlara yönelik yardım ve hizmetler, kadınların güçlendirilmesi ve desteklenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Çalışma grubundakilerin %55,1'i ebeveynlerinin kendilerini anladıklarında mutlu hissedeceklerini belirtmektedir.

Katılımcı 83: "Annemle neredeyse hiç konuşmuyoruz. Evde hep sinirli şekilde dolaşıyorum. Annem bana çok bağıyor, vurmamak için bağıyor. Babam olsaydı böyle davranmazdı"

Ergenlik döneminde gençler anlaşılma ve değer görmek istemektedir (Yalçın, 2010). Tek ebeveyn ile yaşayan ergenlerde öfke kontrolü problemi, eğitimi yarıda bırakma eğilimi, okula devam etmeme, okuldan kaçma, şiddete eğilim, sigara ve/veya teknoloji bağımlılığı, riskli sosyal ortamlarda bulunma, herhangi bir işte devamlılık gösterememe, intihara teşebbüs gibi sıkıntılar sık yaşanmaktadır (Rutter, 2009; Walczak&Burns, 2004; Yalçın, 2010).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Tek ebeveynli ailede yaşayan ergenlerin aile ortamındaki temel sorunlarını belirlemek, gençlerin ebeveynlerine ilişkin duygu ve düşüncelerini değerlendirerek gençlerin psiko-sosyal destek ihtiyaçlarını ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, ergenlik döneminde yaşanan sorunlara ek olarak tek ebeveynli gençlerin sorunlarının daha fazla olduğu söylenebilir. Ergenlik döneminde tek ebeveynli olma durumunun farklı tepkilere yol açtığı, cinsiyete göre farklılaşmadığı, başta ekonomik problemler olmak üzere sosyal, psikolojik ve tek ebeveynli olmaya yönelik problemlerin sık görüldüğü belirlenmiştir. Bu

kapsamda tek ebeveynli ailelerin ve böyle ortamda yaşayan ergenlerin sorunlarını hafifletmeye yönelik çalışmalar önem kazanmaktadır.

Ailede eşlerden birinin vefat etmesi durumunda ailede yaşanan yas süreci ve bununla ilişkili durumlarda başatma mekanizmaları geliştirmeleri teşvik edilmelidir. Hem ergenlik dönemindeki gençlerde hem de sağ kalan/evde ergen ile birlikte yaşayan ebeveynde bağımlılık sorununun çözülmesi için çeşitli kurumlarla işbirliği içinde tıbbi ve psikososyal destek hizmetleri verilmelidir. Tek ebeveynli aileler konusunda üniversitelerde ve kamuda yapılacak araştırmaların çoğalmasa gerekmektedir. Tek ebeveynli ailelerin ve bu tür ortamda yaşayan ergenlerin sosyal, psikolojik problemlerinin çözümüne ilişkin periyodik olarak ücretsiz danışmanlık almaları sağlanmalıdır. Vefat veya cezaevinde kalma gibi farklı nedenlerden dolayı tek ebeveyn ile yaşayan ergenlerde davranış sorunları, bilişsel, davranışçı, psikodinamik, sistem, ekolojik yaklaşım gibi çeşitli kuramlar ve yaklaşımlar açısından ele alınmalıdır. Gençlerin bu süreci daha kolay atatabileceği ve davranışlarını düzeltebileceği müdahale planları yapılmalıdır. Tek ebeveynli ailelerde ekonomik sorunlar sık görüldüğünden, kamu kuruluşlarının ve belediyelerin geçici veya sürekli işler için işçi alımında tek ebeveynlere öncelik tanınmaları sağlanmalıdır. Tek ebeveynli ailelerin fonksiyonlarını daha sağlıklı bir biçimde gerçekleştirmeleri ve ekonomik sorunlarının çözümlenebilmesi için öncelikle kendi kaynaklarını etkili biçimde kullanabilmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Amato, P. R. (2000). "Consequences of Divorce for Adults and Children". *Journal of Marriage and Family*, 62, 1269-1287
- Argun, Y. (1995). Anne-Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Ortaokul Öğrencilerinin Denetim Odağı Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Asagem (2011). Tek Ebeveynli Aileler Araştırması. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No: 148, Ankara.
- Atila Demir, S., Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 8 (13), 111-128.
- Attepe, S. (2010). "Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri". *Aile ve Toplum Dergisi*, 6(23):23-28.
- Aydiner Boylu, A. A. (2014). "Tek Ebeveynli Ailelerde Finansal Sıkıntı Ve Fonksiyonlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, S.55-72.
- Bennett, K. M. (1997). "A Longitudinal Study Of Wellbeing in Widowed Women". *International Journal Of Geriatric Psychiatry*, 12: 61-66.
- Boylu Aydın, A., Öztop, H. (2013). "Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 1, 208-372.
- Buntrock, C., Berking, M., Smit, F., Lehr, D., Nobis, S., Riper, H. (2017). "Preventing Depression in Adults with Subthreshold Depression: Health-Economic Evaluation Alongside a Pragmatic Randomized Controlled Trial of a Web-Based Intervention". *J Med Internet Res*. 19:E5. Doi: 10.2196/Jmir.6587
- Cairney, J., Boyle, D.R., Offord, V., Racine Y. (2003). "Stress, Social Support and Depression in Single and Married Mothers". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38: 442-449.
- Carr, D. (2004). "The Desire to Date and Remarry Among Older Widows and Widowers". *Journal of Marriage and Family*, 66: 1051-1068
- Çakıcı, S. (2006). Alt ve Üst Sosyoekonomik Düzeydeki Ailelerin Aile İşlevlerinin, Anne-Ergen İlişkilerinin ve Aile İşlevlerinin Anne-Ergen İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Damota, M.D. (2019). "The Effect Of Divorce On Families' Life". *Journal Of Culture, Society And Development*, 46, 6-11. Doi: 10.7176/Jcsd
- Demirbilek, M. (2013). Tek Ebeveynli Olan ve Olmayan Ergenlerin Atılganlık Düzeyleri ile Benlik Saygılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Dinçoflaz, J.N. (2009), Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, SYDGM Yayınları, Ankara.
- Dinha, H., Cooklinb, A.R., Leacha, L.S., Westruppb, E.M., Nicholsonb, J., Strazdins, L. (2017). "Parents' Transitions into and out of Work-Family Conflict and Children's Mental Health: Longitudinal Influence Via Family Functioning". *Social Science & Medicine*, October. 194, 42-50. Doi: 10.1016/J.Socscimed.2017.10.017
- Doğan, İ. (2018). "Eşi Vefat Etmiş Kadınlar ve Çocuklarının Psikososyal Durumlarının Değerlendirilmesi ve Çözüm Önerileri". *Social Sciences Studies Journal*. 4 (15), 727-737.
- Fevzioğlu, S., Kuşçuoğlu, C. (2011). "Tek Ebeveynli Aileler". *Aile ve Toplum Eğitim ve Kültür Araştırma Dergisi*, Ağustos-Eylül 2011.
- Gladding, S. (2012). *Family Therapy: History, Theory And Practice*. (İ. Keklik ve İ. Yıldırım Çev.) Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Hayman, S. (2012). *Tek Başına Ana Babalık*, (Çev. Şiirsel Taş) İstanbul: Optimist Yayınları.
- Howell, K. E. (2013) *Introduction To The Philosophy Of Methodology*. London: Sage Publications.
- Jonsson, F., Njardvik, U., Olafsdottir, G., Gretarsson, S. (2000). "Parental Divorce: Long-Term Effects on Mental Health, Family Relations and Adult Sexual Behaviour". *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 101-105.
- Miller, B.C. (1996), *Aile Araştırma Yöntemleri* (Çev: Köksal D.) TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Otrar, M., Demirbilek, M. (2013). "Ebeveynleri Birlikte Olan Ergenler ile Parçalanmış Aileye Sahip Ergenlerin Benlik Saygıları ve Atılganlık Düzeyleri Üzere Bir İnceleme". *Eğitimde Politika Dergisi*. 2 (2). 21-40.
- Otrar, M., Bayraktar, E. (2016). "Tek Ebeveynli Ergenlerde Algılanan Yalnızlık Düzeyleriyle Öfke İfade Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 5(17), 137-144.
- Öztop, H., Aydın Boylu, A.(2013) "Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Sosyo Ekonomi Dergisi* 1 (1), 207-220
- Rutter, E. (2009). "Divorce in Research Divorce in Media". *Sociology Compass*, 3(4), 707-720.
- Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., Braver, S. (2008). "Effects of Father and Mother Parenting on Children's Mental Health in High and Low-Conflict Divorces". *Family Court Review*, 46(2), 282-296.
- Sancaklı, D. (2014). *Boşanmış Annelerin ve Çocuklarının Boşanma Sürecine İlişkin Yaşantıları*. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sertelin, Ç. (2003). *Ebeveyn Tutumlarının Sosyokültürel Yapı Ve Aile Fonksiyonları İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şentürk, Ü. (2008). *Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler*, *Aile ve Toplum Dergisi*,4(14),7-31.
- TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014), "Türkiye Boşanma Nedenleri Araştırması TBNA 2014", Proje Koordinatörü: Mustafa Turgut, Ankara.
- TUİK (2018). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*.
- Uşaklı, H. (2013). "Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları". *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 195-208.
- Walczak, Y., Burns, S. (2004). *Boşanma ve Ergen Üzerine Etkileri* (Çev. İ. Ersevimi) (2. Bs.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yalçın, H. *Çocuk Gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.